

Brændegaard

– en gård i Ringsebølle sogn
og en familiehistorie

Af Birgitte Nyborg, født Brændegaard

Foto Jens Ulrich 2015.

*Brændegaard, matrikel
nr. 14 Ringsebølle sogn,
Ringsebølle, har været
i min families eje i godt
60 år fra 1840–1904.
Både min farfar, oldefar
og tipoldefar har drevet
gården og boet der. Jeg har
gravet lidt i historien.*

En gård i Ringsebølle sogn

Brændegaard der ligger i Ringsebølle sogn få kilometer øst for Rødby på Lolland, har været i min families eje i flere generationer, og historien om familien, gården og dens placering i Ringsebølle sogn er et lille bidrag til et hjørne af Danmarkshistorien.

Navnet Ringsebølle kommer sandsynligvis af det i oldtiden almindelige mandsnavn Ring, og endelsen bølle kommer af boel, der er betegnelsen for et stykke jord, der er stort nok til en families underhold. Ringsebølle er altså Rings Boel, der hvor Ring har sin bopæl. Kirken i sognet, der stammer fra ca. 1150, er en fin, meget lille kirke bygget i romansk stil med kor og skib.

*Ringsebølle Kirke.
Foto Hans Christian
Bentsen, 2022.*

I ældre tid blev kirken også kaldt Egeby Kirke, og man mener, at der i området har ligget en adelsgård, en borg eller større gård, der var ejet af Ridder Henrik Wardenberg. Henrik Wardenberg, der senere blev kaldt Ridder af Egeby og på et tidspunkt havde titel af landsdommer, var velhavende og havde også aktiviteter og besiddelser andre steder i landet, bl.a. i Horns Herred. Her blev han, mens Dronning Margrete I var regent, i 1376 lensmand på Abrahamstrup der var krongods, det senere Jægerspris Slot. I 1414 skødede han tre gårde og gods til Egeby kirke, senere Ringsebølle Kirke, og dermed var han kirkens velgører. Han døde senere samme år og blev stedt til hvile under gulvet i Ringsebølle Kirke.

I forhold til andre kirker, der ofte er bygget på et højt punkt, ligger Ringsebølle Kirke lavt; den er opført på en holm der lå i det der den-

gang var Ringsebølle Sø, der oprindeligt var en af de inderste vige af Rødby Fjord. Dengang kirken blev opført, har det været muligt at sejle herfra og ud til Østersøen.

Det er ikke kun kirken der ligger lavt, hele området omkring Rødby ligger lavt og er pandekagefladt, som også hele Lolland og Falster er det, hvilket betyder at dele af disse øer over tid har været hårdt ramt af flere stormfloder. Store stormfloder var der i 1625, 1694 og 1872, og andre mindre oversvømmelser undervejs. Stormfloderne i 1625 og 1694 var nok voldsomme og havet gik op over markerne, men ingen mennesker druknede. Stormfloden i 1872 var en stor katastrofe, hvor bølger på omkring tre meter væltede ind over digerene i Rødbyområdet, og alene på Lolland omkom 29 mennesker. Hvordan det yderligere påvirkede området, vender vi tilbage til.

Omkring år 1600 var der i Ringsebølle 20 bøndergårde, seks husmandssteder og et par gadehuse; hverken bønder eller husmænd var selvejere. Jorden var ejet af Kronen (kongen), herregården Olstrup (Lungholm) og kirken. Med to stormfloder og en krig var 1600-tallet et hårdt århundrede for befolkningen. Specielt svenskekrigene i 1659 vendte op og ned på alting. Svenskerne forårsagede voldsomme ødelæggelser, de hærgede, brændte og plyndrede, og alt så trøstesløst ud. Området var nærmest jævnet med jorden, og Ringsebølle-beboerne havde søgt ly i Rødby. Også kirken led stor skade. Med genopbygning gik det langsomt, men som tiden gik, kom der gang i det hele igen.

200 år senere, i 1840 boede der i Ringsebølle sogns nu to landsbyer, Ringsebølle og Lundegårde, i alt 160 mennesker fordelt på 26 familier. 11 familier boede i huse og 14 boede på gårde. Den sidste familie var skolelæreren, der boede på skolen.

Bønderne i Ringsebølle sogn var fæstebønder, og gårdene var fæstegårde under stamhuset Sønderkarle, der bestod af hovedgårdene Lungholm og Højbygård, og som i 1819 var blevet ophøjet til baroni. Et stamhus er et gods, der udelt skulle arves af den ældste søn. Stamhusets besidder fik titel af lensbaron og antog slægtsnavnet Bertouch-Lehn. Man mener, at navnet Sønderkarle blev valgt, fordi baron Lehn kaldte sine fæstebønder på de sydlige besiddelser for “de Søndre Karle,” deriblandt gårdene i Ringsebølle.

Lungholm. Foto Flemming Jerk. Bygningerne blev i 2007–09 ombygget og renoveret med støtte fra Realdania, EU, Kulturarvstyrelsen m.fl. Godset er stadig i familien Bertouch-Lehns eje og tilbyder i dag konferencer og møder, udlejning af ferieboliger m.m.

Fæstevæsenet, der i Danmark havde bestået siden middelalderen, betød at der blev oprettet en kontrakt mellem godsejer og fæstebonde, et fæstebrev, hvoraf det fremgik, at fæstebonden mod at “nyde” gården, dvs. havde råderet over bygningerne og jorden samt retten til at dyrke den, også skulle “yde” noget til godsejeren, dvs. fæstebonden havde forskellige forpligtelser, bl.a. betaling af afgifter i form af penge og/eller naturalier til godsejeren og/eller hoveri, som var en forpligtelse til at arbejde en eller flere ugedage for godsejeren.

Brændegaard

Brændegaard var en sådan fæstegård under baroniet Sønderkarle, og den ældst kendte fæster er min tipoldefar Jens Christensen, som fik fæstet i 1840. Jorden var altså ejet af godsejeren, der boede på herregården med slot og spir og tårne, mens min tipoldefar var fæstebonde der passede herremandens jord og samtidig skulle levere hoveriarbejde til ham. Men det var også min tipoldefar, der i 1853 købte gården til selveje. Der skete efterhånden det, at produktionen i fæstebondesystemet var urentabel, jorden blev ikke dyrket effektivt nok, fordi fæsterne ikke var hverken dygtige eller ihærdige nok, når de skulle passe en jord, der ikke var deres egen. Incitamentet i forhold til den mere velstående herremand manglede. I samfundet var der også en stigende interesse for almenvellet, det vil sige at almindelige mere eller mindre fattige folk fik bedre indkomster og bedre sociale forhold, så da Danmark i 1800-tallet fik mulighed for at eksportere flere landbrugsvarer til England, indså godsejerne at man kunne opnå øget og mere effektiv dyrkning og produktion ved at lade bønderne eje deres jord. Derfor gav de bønderne mulighed for at købe den, hvilket også skabte bedre levestandard. Sønderkarle bortsolgte 82 gårde i perioden 1853–61, og dermed var Jens Christensen en af de første, der fik skøde på sin gård.

Magdalene Poulsdatter og Jens Christensen på Brændegaard

Så vidt jeg har kunnet spore, optræder min slægt første gang i folketællinger for Ringsebølle i 1840, samme år som Jens Christensen fik fæstet, og han og hans kone Magdalene Poulsdatter står opført som familie nr. 16 med to børn og fire tjenestefolk. Folketællingerne fra den tid er her en vigtig kilde. De registrerede antal personer boende i en bestemt husstand på et bestemt tidspunkt, deres status, fx husfader, gårdejer, husmoder, gårdmandskone, tjenestepige, tjenestekarl plus deres civilstand, dvs. gift eller ugift. Derudover køn, alder og fødselsår samt for børnenes vedkommende om de var barn eller stedbarn eller plejebarn.

Til tider var der flere tjenestefolk til andre tider færre, hvilket sandsynligvis hang sammen med om børnene i børneflokken var store nok til at hjælpe til og kunne deltage i arbejdet på gården og i husholdningen. Denne families historie og gårdens udvikling bidrager til at forstå lidt af livet i Ringsebølle og giver en lille indsigt i Danmarkshistorien fra ca. 1840 til ca. 1900.

I 1840 boede Magdalene Poulsdatter og Jens Christensen, i lighed med de andre familier i sognet, på "En Gaard" der ikke havde noget navn. Tjenestefolkene var en karl på 20 år og en dreng på 15 år samt to tjenestepiger på 20 og 23 år; den ene hed Maren Poulsdatter og var søster til Magdalene. På et senere tidspunkt var en af Magdalenes andre søstre, Bodil, også tjenestepige hos familien.

Både Magdalene og Jens Christensen kom fra Lolland. Magdalene Poulsdatter var født den 22. december 1810 i Flårup/Fuglse ved Maribo som nummer to af en søskendeflok på ni, hendes forældre, der var blevet gift i 1808, var Karen Justesen (1788–1835) og Poul Rasmussen (1761–1827). Jens Christian Christensen var født i 1813 i Birket i Maribo amt og var den ældste af seks søskende, hans forældre, der var blevet gift i 1810, var Christian Christiansen (?–1832) og Maren Mortensdatter 1785–?).

Magdalene Poulsdatter og Jens Christensen blev gift i Ringsebølle den 1. november 1834. De fik 11 børn i løbet af 14 år. De to første var tvillingepiger født i 1838, det sidste barn født i 1853 var drengen Christen Jensen, der senere førte min slægt videre. Tre børn døde

mens de var små. Lidt bemærkelsesværdigt er det at der blandt de 11 børn, var tre sæt tvillinger. Selvom en stor børneflokk var normen dengang, lyder 11 børn på 14 år voldsomt, men de tre sæt tvillinger giver lidt forklaring. Børnene kom i en lind strøm.

Jens Christensen var en driftig mand og Magdalene en stærk kvinde, må man formode, og i 1850 var de den familie i Ringsebølle, der havde flest børn. Der boede dengang i alt 169 mennesker i Ringsebølle sogn. Deres husstand med to forældre, ni børn og tre tjenestefolk, i alt 14 personer, var også den største husstand ud af landsbyens på det tidspunkt i alt 28 husstande. Ikke alene slog de rekorden med flest børn i byen, de havde eller rettere fik også, som vi nu skal høre om, den største gård i sognet.

*Ikke alene slog Magdalene
og Jens rekorden med flest
børn i byen, de havde også
den største gård i sognet.*

Gårdene på den tid var som nævnt fæstegårde, og landsbyerne drev markerne i et jordfællesskab. Gårdene havde siden middelalderen ligget samlet i landsbyen omgivet af markerne, og de enkelte gårdes agre var fordelt ud over alle landsbyens marker, dvs. hver bonde havde et antal jordlodder forskellige steder. Et system der krævede stort samarbejde bønderne imellem med hensyn til dyrkning af forskellige afgrøder på bestemte marker, hvad der skulle ligge brak osv. Systemet var godt, fordi alle fik nogenlunde lige adgang til de frugtbare henholdsvis mindre frugtbare jorde. Men det var også besværligt, fordi man havde langt at gå og køre til de forskellige jordlodder, og en del jord gik fra til veje. Efterhånden blev det klart, at man kunne opnå en mere effektiv udnyttelse af jorden, hvis hver gård havde sin egen jord at dyrke omkring sig. Man foretog derfor en udskiftning, hvilket betød, at bønderne, i reglen med hjælp med godsejeren, indgik aftale om fordeling af jorden, og at gårdenes bygninger også nogle steder flyttede ud fra landsbyen; en proces der kom i skred ved landboreformernes indførelse i slutningen af 1700-tallet. Det skete også i Ringsebølle, og det virker som om den tidligere nævnte overgang fra fæstebonde til selveje i 1853 og også udskiftningen foregik nogenlunde på samme tid i Ringsebølle.

Delingen af jorden kunne være en vanskelig opgave, for der var jo både frugtbare jorde og mindre frugtbare arealer, og hvem skulle have hvad? Nogle arealer var lette at overtage, andre krævede et større slid. Jens Christensen valgte taktisk og fik et større slæb i begyn-

delsen, men slæbet lønnede sig, og hvordan det gik for sig og hvorfor gården kom til at hedde Brændegaard følger her.

Kilden til den historie er min farfar Jens Brændegaard (1887-1976). Han efterlod sig ved sin død mange familiepapirer og notater, bl.a. fem håndskrevne sider, "Hvad Bedstefader fortalte mig", nedfældet i 1969 med forskellige begivenheder fra livet på Brændegaard, og derfor ved vi meget om familien på Brændegaard. Min farfar håbede det ville interessere kommende generationer.

Om udskiftningen har han fortalt: "På Jens Christensens tid var det, at bondefællesskabet blev opløst, og udskiftningen foregik. Bymændene mødtes til bystævne for at enes om jordens fordeling. De højryggede (pløjede) agre kunne de let enes om at fordele mellem gårdene; men hvad

*Hvad Bedstefader
fortalte mig. Jens
Brændegaard nedskrev
denne beretning for
eftertiden den 2.
august 1969 da han
var 82 år gammel.*

Lad Bedstefader fortalte mig.

Når jeg var dreng, var jeg Bedstefader næsten udskejlende ledet. Vi fulgte ad i markene for at se, hvorledes børnen el. nærmere slet, når blev el. får skulle flygte, når Eubas/Paren/Frudi kom til Rødt, for han indvandt sig meget for smukke hvide og jeg morede mig over blomster. Vi fulgte også ad til kirke, og når han gik på hæng des væner og maler.

Gennem den snik vi på disse dage fik med hinanden, fik han stor indflydelse på mig i mit syn på naturen, etik, moral og religion. Han var rationalist, derfor kendte han det syn på moral og religion med benægtning af, hvad der stod i Guds Ord. Andre var også rationalist, men læste man hans bog "Hvad Bedstefader fortalte mig", så var det en enfoldig, kvædet beretning.

Alle de forudsætninger for at forstå det skæbne slægtskabet, der nu følger:

Opvar en lille sommeraften 1883, da Bedstefader gik frem og tilbage i strædet, der førte op til gården. Han fik sig en pibetob på sin elskede mekaniske, som nu pynter på min væg.

Ikke det var end at være en ungslid, der han stændte, og endelig kom der han vendte på, hans yngste søn Christen (min far), og det blev det en højryggede søn mellem de to, d. endte en endte, hvor Bedstefader fik ordet, thi dengang lyttede de unge høfligt på, hvad de ældre havde at sige.

med overdrevet? Hertil sagde Jens Christensen: "Lad mig få overdrevet, så kan I andre dele mine agre mellem jer." Det syntes de andre bønder var en god handel for dem; men han vidste, at når overdrevet blev hans, fik han den største gård i byen. (...) Overdrevet var et okurant område og havde aldrig været pløjet, kun benyttet til græsning, og foruden græs voksede der krat og grupper af selvsåede træer. Disse måtte ryddes efterhånden, som dyrkningen skred frem. Dette træ blev brændt, og derfor kaldte bymændene gården "Den brændte gård." Det øgenavn syntes Jens Christensen ikke om, og han fik navnet "Brændegaard" offentligt anerkendt og optaget i fortegnelsen over gårde med egenavne. (...) Det har sikkert været lige så stort et slæb for mine bedsteforældre at opdyrke og få bygget Brændegaard som for en jysk bonde at opdyrke en hedegård."

Så vidt Jens Brændegaards beretning. Bekendtgørelsen om at "Gaarden" måtte kaldes Brændegaard kom den 10. oktober 1854. Senere

fik andre gårde også navne og alle gårdene blev tildelt matrikelnumre; Brændegaard fik nr. 14, Ringsebølle Sogn, Ringsebølle.

Stenen ligger i
indkørslen til
Brændegaard.
Foto 2021.

1855 blev et hårdt og meget foranderligt år for familien på Brændegaard. Fra folketællingen den 1. februar ved vi at der boede 13 på gården. Jens Christensen og Magdalene samt deres ti børn, den yngste var min oldefar Christen Jensen, der blot var to år gammel, plus en tjenestekarl på 21 år. De to ældste børn var 17 år.

Fra kirkebogens
registrant på
nederste linje:
Gårdejer Jens
Christensen døde
den 2. april 1855
og blev begravet
den 10. april i
Ringsebølle.

176		Døds.		Wandtion.		176
No.	Fødsdagen.	Stavelsesdagen.	Den dødsfalds og Almind.	Stad, Baudering og Opbehold.	Ålder. i det aln. Døds. Dag.	Nummeringer.
3.	d. 28 ^{de} October 1852.	d. 3 ^{de} November 1852.	Erik Eriksen.	Frangstebøl i Ringsebølle.	282	168 af Sygdom.
			18	53.		
1.	d. 21 ^{de} October 1853.	d. 29 ^{de} October 1853.	Oluf Hauberg.	Frangstebøl i Ringsebølle.	236	168 af Almind.
2.	d. 26 ^{de} December 1853.	d. 1 ^{ste} Januar 1854.	Peder Eriksen Dier.	Frangstebøl i Ringsebølle.	236	168 af Sygdom.
3.	d. 30 ^{de} December 1853.	d. 4 ^{te} Januar 1854.	Nils Hansen.	Frangstebøl i Ringsebølle.	236	168 af Sygdom.
			18	54.		
1.	d. 1 ^{ste} November 1854.	d. 6 ^{te} November 1854.	Peder Pedersen.	Frangstebøl i Ringsebølle.	239	168 af Almind.
1.	d. 2 ^{den} April 1855.	d. 10 ^{de} April 1855.	Jens Christensen.	Frangstebøl i Ringsebølle.	240	

To måneder senere den 2. april 1855 døde Jens Christensen og nogenlunde samtidig også to af børnene. Årsagen til dødsfaldene kendes ikke, men det var et hårdt slag, for Magdalene stod nu temmelig alene med det hele, gården og børnene. Hun var 45 år, havde mistet sin mand og i alt tre børn, men af de 11 børn hun havde født, var otte tilbage, og af dem var de to ældste som nævnt 17 og den yngste to år.

Magdalene gifter sig med Christen Christensen

Hvilke overvejelser Magdalene gjorde sig ved vi ikke, men det må have krævet sin kvinde. Skulle hun selv drive gården eller finde sig en ny mand? Hun var enke med otte børn men havde også et godt kort på hånden, hun var gårdejer, og som gårdejer og med papir på Brændegaard var hun ikke noget dårligt parti. Her kommer Christen Christensen ind i billedet, og han tog hele pakken, om jeg så må sige. Han var født den 25. april 1826 i Ringsebølle og vokset op på en gård, og i 1855 var han ansat som tjenestekarl på en anden gård i Ringsebølle.

Et halvt år efter Magdalenes første mand var død, blev hun og Christen Christensen gift den 5. oktober 1855, sandsynligvis i Ringsebølle Kirke. Hvis vi antager, at Magdalene var et godt parti, så var Christen Christensen det også. Det var selvfølgelig en stor opgave at overtage en gård og otte børn, men Christen Christensen tog opgaven på sig, og han kunne tage fra. Han var med sine kun 29 år, 16 år yngre end Magdalene, han blev gårdejer, en god ægtemand og en god stedfar. Det at være stedfar og bo i en familiesammenført familie kendte han fra sit eget liv; hans egen far var død, da han var fire år, og han var vokset op med sin mor og stedfar. Christen Christensen og Magdalene fik ikke selv flere børn.

Ved sit giftermål med Magdalene fik Christen Christensen også papir på sin titel som gårdejer, og en måned efter deres bryllup fik han skøde på Brændegaard med "Vielsesattest som Adkomst." Ifølge datidens lovgivning var det nu Christen Christensen, der juridisk ejede gården. Magdalene havde arvet gården efter sin afdøde mand og kunne som enke have beholdt formueretten til den, men ved indgåelse af et nyt ægteskab overgik formueretten til den nye mand.

Udover at blive far til otte børn blev Christen Christensen også senere bedstefar til blandt andre min farfar, Jens Brændegaard, der blev født i 1887. Christen var en god fortæller og de to udviklede helt fra Jens' tidlige barndom et meget tæt og fortroligt forhold: "Da jeg var dreng, var jeg Bedstefaders næsten uadskillelige ledsager. Vi fulgtes ad i marken for at se, hvorledes kornet eller roerne stod, når køer eller får skulle flyttes, når "Cirkus Baron Knudt" kom til Rødby, for han interesserede sig meget for smukke heste, og jeg morede

*Magdalene Poulsdatter
og Christen Christensen.*

mig over klovnene. Vi fulgtes også ad til kirke, og når han gik på besøg hos venner og naboer. Gennem den snak, vi på disse ture førte med hinanden, fik han stor indflydelse på mig i mit syn på naturen, etik, moral og religion. Han var rationalist, derfor begrundede han sit syn på moral og religion med henvisning til, hvad der stod i Balles Lærebog.” Balles Lærebog er en populær betegnelse for en udgave af Luthers Lille Katekismus med forklaringer. Christen Christensen fortalte også den lille Jens om hvordan han som ung havde været i krig. Han havde deltaget i Treårskrigen.

1800-tallet var en begivenhedsrig periode i dansk historie. Den gamle Kongelov af 1665, der havde givet kongen uindskrænket og enevældig magt i landet, blev i 1849 afløst af Grundloven, der sikrede en mere demokratisk styreform. Efter en del års forberedelse og pres på kongemagten underskrev Frederik VII Grundloven den 5. juni 1849, godt et år efter han var blevet konge. På samme tid var der en del spændinger i landet på grund af uenigheder om hertugdømmerne Slesvig og Holstens forskellige tilhørsforhold til Danmark henholdsvis Det Tyske Rige, hvilket udløste en borgerkrig, Treårskrigen 1848–50 mellem danskere på den ene side og tysksindede slesvig-holstenere på den anden side.

*Bønder fra Lolland kørte
Christen Christensen til København
i hestevogn. Hvordan han kom
til Jylland ved jeg ikke, men han
var konstabel og deltog i slaget ved
Fredericia den 6. juli 1849.*

Mange danske soldater fra hele landet blev indkaldt til at deltage i krigen, blandt dem også Christen Christensen der var konstabel. Efter indkaldelsen skulle soldaterne, så vidt han har fortalt, selv transportere sig til krigsskuepladsen, og den lå langt fra Lolland, så da han skulle af sted, kørte bønderne først ham og andre indkaldte til København i hestevogn – dengang var der kun jernbane mellem Roskilde og København.

Hvordan de kom fra København til Jylland, ved jeg ikke, men Christen Christensen kom i oberst Ryes brigade og var med i slaget ved Fredericia 6. juli 1849, også kaldet “Udfaldet fra Fredericia”, og senere var han længere sydpå med ved forsvaret af Frederiksstad under oberst Helgesens kommando. Krigen endte med sejr til Danmark,

men krigshandlingerne blev genoptaget i 1864, hvor Danmark tabte og blev et lille land. Vi mistede Slesvig, Holsten og Lauenborg, og måtte acceptere at grænsen til Tyskland gik ved Kongeåen helt indtil Genforeningen i 1920, hvor Nordslesvig, det nuværende Sønderjylland, efter en folkeafstemning blev dansk igen og den nuværende grænse blev gældende.

Christen Christensen var et moralsk menneske, men bar også på en stor skuffelse i sit liv. Inden han drog i krig, havde han sagt kærligt farvel til en meget sød og god pige, han var forelsket i, og hun græd da han tog afsted, men da han kom hjem fra krigen, lå den søde og gode pige i barselsseng med et barn født uden for ægteskab, og så blev forbi mellem dem.

*Genforeningen.
Christian X
rider over
grænsen i 1920,
her fotograferet
af Christen
Christensens
barnebarn, Jens
Brændegaard.*

I mødet med Magdalene fik han livsmodet tilbage, og dermed fulgte en længere periode i Brændegaards historie med Magdalene og Christen Christensen ved roret. I 1860 havde de ingen tjenestefolk ansat, men otte hjemmeboende børn kunne også gøre det: to døtre på 22 år, fire sønner på henholdsvis 20, 16, 14 og 10 samt en datter på 12 og den yngste Christen Jensen på 7 år.

Stormfloden 1872

Som tidligere omtalt var stormfloden i 1872 en stor katastrofe for Lolland og Falster, en syndflod ramte egnen. C. C. Haugner giver i bogen om Rødby Købstad fra 1928 en beskrivelse af katastrofen. Dagen 13. november 1872 blev en "Ulykkesdag for Rødby saavel som for hele det syd-vestlige Lolland om end Rødby langt fra hørte til de mest Skadelidte. Kl. 7 om Morgenen brød Vandet ind over de 2¼ Meter høje Diger ved Saxfjed, væltede sig ind over Rødby Marker og gik i et med Fjorden. Nogle Borgere, der tidlig om Morgenen var gaaet ud til det nærmeste Dige for at se, hvor højt Vandet stod, var nær ikke sluppet hjem igen, fordi der gik Brud paa Diget længere Syd paa. Op af Formiddagen stod Vandet 2–3 Alen (1,25–1,8 m) højt i Gaderne, hvor man sejlede rundt i Baade og reddede Medborgere, der var i "Havsnød."

*Dagen 13. november 1872 blev en
Ulykkesdag for Rødby. Kl. 7 om
Morgenen brød Vandet ind over de
2¼ Meter høje Diger ved Saxfjed og
væltede sig ind over Rødby Marker
– her i 2022 er det 150 år siden.*

Hele Byen var oversvømmet med Undtagelse af Kirken og et Par nærliggende Ejendomme. (...) Der gik intet Menneskeliv tabt. Derimod druknede en del Dyr, særlig Køer og Svin. (...) Paa Ringsebøllevejen, der stod helt under Vand, kom et Køretøj ud i Vandløbet ved siden af Vejen; begge Hestene druknede, men Kusken frelste sig. (...) Skaderne paa Bygningerne i Byen var ret betydelig, og Markerne led selvfølgelig meget under Saltvandet. Da Vandet Dagen efter var faldet, laa der store Træer, døde Kreaturer, ituslaaet Bohave og meget andet omkring i Gaderne. Brøndene maatte pumpes tomme flere gange, før Vandet igen blev tjenlig og Byen maatte i lang Tid have Brød fra Maribo; fordi alle Bagerovnene – der var opført af ubrændte Sten – var styrtet sammen."

Jeg har ikke kunnet finde særlige beskrivelser for Ringsebølle, men på Sydlollands Lokalhistoriske Arkiv mener man, at Brændegaards placering betød, at jorden sandsynligvis var lettere oversvømmet, men at det ikke har været så stort et problem her. Dog kunne familien Christensen nok ikke gå i træsko lige i de dage.

Næste generation så småt på vej: Christen Jensen og Petrine Rasmussen

Befolkningen vokser, der kommer flere til i sognet; mens der i 1840 boede 160 mennesker i Ringsebølle, var dette tal i 1880 steget til 218, og i løbet af 1880'erne skete der en del ændringer på Brændegaard. Magdalene rundede de 70 år og Christen Christensen var i halvtredserne; de fleste børn havde forladt reden, tilbage var to sønner, der indgik i driften. Det var ved at være tid for næste generation; den yngste søn, min oldefar Christen Jensen, der var født den 27. november 1853, var udset til at skulle overtage gården, men han skulle også have sig en kone, og hen over sommeren 1884 gik han og bagte på nabogårdens unge pige Petrine.

Han var på det tidspunkt 30 år og arbejdede hjemme på Brændegaard sammen med sin (sted)far, ved vi fra min farfars notater. En aften, hvor Christen kom lidt sent hjem, stod hans far på gårdspladsen og sagde til ham: "Du kommer sent hjem i aften. Vi skal ellers tidligt op i morgen, høsten venter. Hvor har du været i aften?" Christen svarede: "Ude at besøge søster Stine." "Ja," sagde hans far, "jeg ved jo, at du gerne besøger din søster, og det er jeg kun glad ved, men jeg synes, det er som om du tiere besøger din søster, end du før har gjort. Det skyldes måske den jyske pige, der tjener der. Ja, det har jeg ikke det mindste imod. Hun er en dygtig pige, siger Stine, og af god familie. Så hvis I holder så meget af hinanden, at det kan holde livet ud, har jeg intet imod, at I gifter jer. Tværtimod; din mor er ved at være gammel (73 år). Hun kan trænge til en afløser. God nat, og tænk over, hvad jeg har sagt." Christen Jensens søster Stine, der havde den unge pige Petrine i huset, var gift med en gårdmand, og de ejede den vestligste gård i byen, mens Brændegaard var den østligste.

Petrine og Christen som nygifte. Vielsen fandt sted i Lysgaard sogns kirke i Viborg Amt den 6. november 1884.

Christen både tænkte og friede, og Petrine gav ham sit ja

Maren Petrine Rasmussen blev født i Horn ved Skanderborg den 14. oktober 1862. Hun var den yngste af syv søskende, og hun mistede sin mor, da hun var helt lille. I dåben fik hun navnet Petertrine, men hun blev kaldt Petrine. Hendes opvækst kender jeg ikke. Både formødre og forfædre langt tilbage i Petrines familie stammede fra Skanderborg og Viborg. Hendes forældre var Laursine Pedersdatter (4.4.1823–17.1.1863) og Rasmus Christensen (26.10.1821–2.11.1889), der blev gift i 1849 i Tvilum ved Skanderborg.

Som ung skulle Petrine ud at tjene, og af uransagelige grunde rejste hun så langt væk, hun næsten kunne komme, til Ringsebølle på Lolland, hvor hun blev tjenestepige på en gård. Petrine og Christen blev viet den 6. november 1884 i Lysgård sogns kirke i Viborg Stift, hvor Petrine havde sin familie. Det unge par, der var mine oldeforældre, flyttede ind på Brændegaard og aflastede den ældre generation.

Petrine og Christen fik deres første barn Jens Brændegaard, som var min farfar, den 22. januar 1887, og han nåede akkurat at gøre sit indtog i familien, to måneder inden hans farmor Magdalene, der var tipoldemor til mig, døde den 21. marts 1887, 76 år gammel, efter et langt, krævende og indholdsrigt liv. Hun havde født 11 børn, havde været med hele vejen, da gården overgik fra fæstegård til selveje, hun havde oplevet udskiftningen hvor gården fik sine marker samlet, og at den fik sit navn Brændegaard. Hun havde overlevet sin første mand Jens Christensen med hvem hun var gift i 20 år og da hun døde, havde hun være gift med Christen Christensen i 31 år.

Jens Brændegaard på 10 år sammen med sin søster Magda på 7 år i 1897. De tog begge navneforandring til Brændegaard i 1911.

Hvilke overvejelser Magdalene havde gjort sig, da hun blev enke i 1855, ved vi ikke, men det krævede sin kvinde. Hun havde otte børn og var gårdejer med papir på Brændegaard. Ikke noget dårligt parti. Så kom Christen Christensen forbi, og han tog hele pakken, om jeg så må sige. De nåede at være gift i 31 år.

Efter hendes død overdrog Christen Christensen gården til det yngste barn i flokken, Christen Jensen, der fik skøde på Brændegaard den 26. juni 1887. Husstanden bestod nu af bedstefar Christen Christensen, gårdejer Christen Jensen, husmoder Petrine Jensen og den lille dreng Jens på tre år samt fire tjenestefolk (to piger, en karl og en dreng). Med et barn på kun tre år var det nødvendigt for familien at have tjenestefolk til hjælp til gårdens drift ude og inde.

Det næste tiår var også en omskiftelig tid på Brændegaard. Petrine og Christen Jensen fik den 17. februar 1890 endnu et barn, en lille pige Magda der blev døbt Signe Magdalene. Men Petrines liv med Christen Jensen og de to små børn blev kort. Petrine kunne ikke modstå, da tuberkulosen ramte hende. Hun døde til familiens store sorg den 15. februar 1892 og blev begravet på Ringsebølle Kirkegård.

Branden

Fire år senere, i 1896 indtraf en voldsom begivenhed på Brændegaard – den brændte. Vi har en øjenvidneberetning fra Jens Brændegaard, der på det tidspunkt var ni år, den indeholder både en beskrivelse af gården og dens bygninger samt af ildebranden: "Gårdens bygninger var noget for sig. Det var en firelænget gård; men laden var en skynelade uden vægge, men de lange spær stod direkte på grundstenene, og den rummede godt, for den var lige så høj, som de andre huse, der bestod af bindingsværksvægge med almindeligt stråtag over. Den østre del af stuehuset, der indeholdt køkken, bryggers og et spisekammer, så stort som en stue, havde lerklinede vægge. Da gården brændte i 1896, så jeg, at disse vægge i midten havde et risgærde, og på hver side af dette var der klinet et tykt lag ler. Væggene var cirka $\frac{3}{4}$ m tykke. Herinde var der lunt om vinteren og svalt om sommeren. (...) Ilden opstod i nabogården ved at to drenge legede med tændstikker, og blæsten førte ilden til vor gård. Hele vor familie var denne søndag på besøg hos farbror Rasmus i Brandstrup, så vi kom hjem til en nedbrændt gård."

Petrine ligger begravet i Ringsebølle.

Brændegaard malet af gårdmaler N. P. Jacobsen i 1895, året før gården brændte i 1896.

Det var uden tvivl en katastrofe og en forfærdelig oplevelse for familien, men i det tilbageblik min farfar, Jens Brændegaard, nedfældede 80 år senere, gav de nye bygninger også nye muligheder: "Som nævnt, brændte gården en søndag (23. august 1896), lige som der var blevet høstet om lørdagen, og hele høsten brændte med. Assurancen var kun 8.000 kroner, men det kostede 32.000 kroner at opføre den nye gård. Alligevel blev det en god forretning for far (Christen Jensen), thi i den nye gård var der plads til dobbelt så mange køer og fire gange så mange svin og det gav penge dengang." Det øgede antal svin betød også, at der som noget nyt blev ansat en fodermester.

Da Jens var 13 år, døde hans bedstefar Christen Christensen 74 år gammel den 3. april 1900 efter at have boet 45 år på Brændegaard. Han blev begravet på Ringsebølle Kirkegård, hvor hans kone Magdalene allerede var stedt til hvile i 1887.

*Christen Christensen og
Magdalene Poulsdatter ligger
begravet i Ringsebølle.*

Familien forlader Brændegaard og Lolland

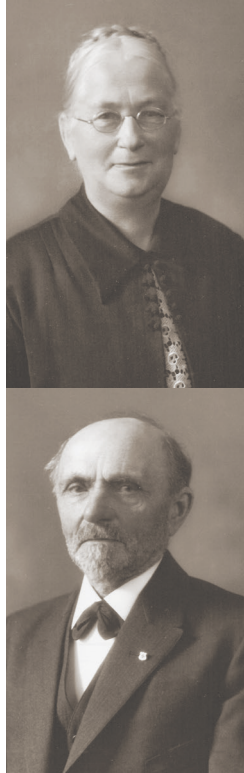
Fem år efter Petrines død giftede Christen Jensen sig igen, den 25. februar 1897, med sin husbestyrerinde, Magdalene Lauridsen, der var født den 8. juli 1869 i No, Stampe ved Ringkøbing. Hun var også en jysk pige, der havde fundet den lange vej fra Jylland til Lolland, hvor hun blev husmor på Brændegaard og stedmor til Jens på ti og Magda på otte år. Christen Jensen og Magdalene fik sammen yderligere fire børn der alle fik efternavnet Stampe Jensen; Stampe var efter deres mors fødested i Jylland. Christen Laurids født 1899, Harry født 1901, Sigrid født 1902 og Svend Aage født 1904. Magdalene led af voldsom hjemve, hun savnede Jylland og sin indremissionske egn, og selvom de kunne tage på besøg i Jylland, var det ikke let; det var en lang og meget besværlig tur. Man skulle sejle virkelig mange gange for at komme fra Lolland til Herning; vejnet og broer var ikke udbygget på samme måde som i dag, så familien traf en stor beslutning, de solgte Brændegaard, forlod Lolland og flyttede i 1904 til Gjellerup-Lund ved Herning, hvor de købte gården Bakkegaard, der stadig er på familiens hænder.

*Man kan godt tage en
mand ud af Lolland,
men man kan ikke tage
Lolland ud af en mand.*

Min farfar Jens Brændegaard, der var den ældste af børnene, var på det tidspunkt 17 år, og for ham var det en svær overgang at flytte til Jylland. Han savnede evigt sit barndomsland og gården, der havde betydet så meget for ham, så for at bevare Ringsebølle og Lolland i sit hjerte, tog han sammen med sin søster Magda navneforandring i 1911. De var begge døbt Jensen, men fik tilføjet Brændegaard, så deres efternavn blev ændret til Jensen Brændegaard, og senere forsvandt Jensen. Man kan godt tage en mand ud af Lolland, men man kan ikke tage Lolland ud af en mand. Min farfar var meget nostalgisk omkring det og vendte ofte tilbage til minderne om sin mors tidlige død, om Brændegaard og om hans kloge og kærlige bedstefar, Christen Christensen, der havde betydet så meget for ham.

Jens var imidlertid ikke ene om at skulle forlade sit barndomsland og liv på Lolland for at rejse til Jylland, det samme gjaldt for hans egen

far. Vi har ikke hans fars ord for, at han i samme grad savnede Brændegaard og Ringsebølle, men der er noget der tyder på det. I Jylland skilte Christen Jensen sig ud bl.a. på sproget. På grund af sin lollandske dialekt gik han under navnet “Lollikken”, jyderne kunne simpelt hen ikke forstå hvad han sagde og det gik begge veje, de kunne ikke forstå hinanden. Christen kunne nemlig heller ikke tyde den jyske dialekt særlig godt, hvilket gjorde det vanskeligt for ham. Dialekterne er ikke så svære at forstå i dag, men for 100 år siden var forskellene meget større.

*Christen Jensen og
hans kone nummer
to, Magdalene
Lauridsen.*

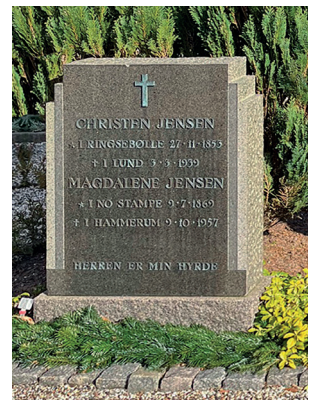
Og noget tyder på, at Christen Jensen havde andre vaner end sin naboer, han ansatte nemlig folk til at arbejde for sig. Det syntes de andre bønder var underligt. “Det er lidt mærkeligt, at han ingenting laver.” Landbrugsmæssigt var Lolland dengang mere moderne og forud i forhold til Herning-området, og Christen Jensen var en forholdsvis velhavende mand. Med salget af Brændegaard på godt 80 tønder land, hvoraf 69 tønder land var veldyrket muld med en god sukkerroeproduktion havde han overskud i forhold til den nye

mindre Bakkegaard i Jylland, hvilket gav ham mulighed for at ansætte folk. Bakkegaard var på 67 tønder land, men kun 24 tønder land var opdyrket, resten var uopdyrket eng og hede. Hans landbrugserfaring og metoder var også forud for jydernes, og da han foreslog at nogle gårde slog sig sammen om en såmaskine, grinede naboerne af ham og sagde, at de ikke ville give penge for at kornet kom op i rækker.

Christen Jensen døde den 3. marts 1939 i Lund i Gjellerup sogn ved Herning i Jylland og er begravet der sammen med sin hustru nummer to, Magdalene Lauridsen, der døde den 6. oktober 1957.

Den ældste Stampe-søn, Laurids og hans kone Maren overtog gården, der stadig er på familiens hænder.

*Christen Jensen
og Magdalene
Lauridsen ligger
begravet i Lund.*

*Udsnit af kort
over Ringsebølle
sogn fra 1951,
hvor Brændegaard
ligger i den hvide
firkant midt i
billedet.*

Brændegaard i dag

Da min oldefar Christen Jensen med sin familie i 1904 flyttede til Jylland, var det slut med Ringsebølle. Han solgte Brændegaard til Niels Jørgen Mathiesen og gården var, så vidt jeg kan følge det, i denne familiens eje i længere tid. Der findes en beskrivelse af Brændegaard i Håndbog for dansk landbrug, Danske Gaarde fra 1910. Her nævnes, at der var postforbindelse og station i Rødby, 3 km derfra. Telefonnummeret var nr. 19 på Hyldtofte Central. Gården var på 80½ tønder land, heraf ager 69, eng 10, have og gårdsplads 1½ tønde land. Agermarken blev drevet i 8-marksdrift med sukkerroer, byg, sukkerroer, byg, kløver, havre, sukkerroer og byg. Engen lå i Rødby Fjords udtørring ca. 6 km vest for gården.

Der var 20 malkekøer, 18 stk. ungvæg og kalve, 2 tyre af rød dansk race, 6 heste, 2 plage og føl samt 5 får. Tidligere også 40 fedesvin, men de var solgt året før denne opgørelse, som er fra omkring 1910, dvs. seks år efter at Christen Jensen solgte gården og flyttede til Jylland. Gården har formodentlig haft nogenlunde samme bestand og dyrkning i Christen Jensens tid, plus svineavl.

Brændegaard ligger på vejen mellem Rødby og Lungholm. Nuværende ejere er Lene Møllerup og Tom Tveen Poulsen, der købte gården i 1995. På det tidspunkt var det meste af jorden solgt fra; tilbage på Brændegaard var 3 tønder land, der i dag er udlagt til hestefold. Jeg besøgte Brændegaard sammen med min datter Line i sommeren 2021, og det var en fantastisk oplevelse at se gården. Vi gik rundt i alle rum både i stuehus, i stalde og lader, i haven og det hele. Det var virkelig et meget fint besøg.

Brændegaard 2021.

Jens Brændegaards videre historie

Min farfar Jens Brændegaard, der i sin tidlige barndom var glad for livet på bondegården i Ringsebølle, fravalgte landmandslivet; han ville være lærer og dimitterede fra Nørre Nisum Seminarium 21 år gammel i 1908. Senere bosatte han sig i København, og da han gerne ville læse videre på universitet, tog han matematisk studentereksamen fra Arvins Kursus i København i 1913. Selvom han fravalgte at blive landmand som sin far, fravalgte han ikke naturen. Turen fra land til by betød også at han blev familiens første akademiker; i 1924 blev han cand.mag. i naturhistorie & geografi, fysik og kemi fra Københavns Universitet. I lange perioder både arbejdede han som lærer og studerede.

Jens Brændegaard 1915.

I naturhistorien og zoologien blev han optaget af edderkopper, der blev hans store interesse og et livslangt projekt, der også førte til hans deltagelse i polarforskeren Lauge Kochs ekspedition til Østgrønland, Treårsekspeditionen, der varede fra 1931–34. Jens deltog i sommertogtet fra den 25. juni til den 11. september 1932, hvor han rejste med ekspeditionsskibet Godthaab. I 1946 blev han dr.phil. på en afhandling om østgrønlandske edderkopper, ”The Spiders (Ara-neina) of East Greenland, a Faunistic and Zoogeographical Investigation”. Han skrev også flere bøger og en lang række videnskabelige artikler om sin zoologiske forskning, ligesom han korresponderede med forskere i hele verden. Han ophørte sin lærergerning i 1952 efter 25 år som lektor ved Efterslægtsselskabets Gymnasium.

Augusta og Jens Brændegaard ligger begravet på Ringsebølle Kirkegård.

Jens Brændegaard var i 1913 blevet gift med Augusta Kászner (1885-1969), datter af murerme-ster Wilhelm og Vilhelmine Kászner, fra Horsens. De fik en søn Jørgen Erik Brændegaard (1919-1991) og boede et langt liv på Frederiksberg i Kø-benhavn. Augusta var også lærer og underviste i mange år på Hillerødgades Skole i København.

Efter Augustas død i 1969 flyttede Jens til Lions Park i Hillerød, hvor han døde 89 år gammel den 3. april 1976. Han blev begravet i Ringsebølle, hvor min farmor Augusta allerede var stedt til hvile. Jens kom tilbage til sit kære Lolland.

En lille krølle på historien

Jørgen Brændegaard, der er far til denne artikels forfatter, voksede op i København, men som voksen ville han ikke bo i byen, hellere på landet som hans farfar, Christen Jensen, ham der flyttede fra Lolland til Jylland i 1904. Jørgen havde tilbragt mange dejlige sommerferier hos sin farmor og farfar på gården i Gjellerup i Jylland og havde lært landbolivet at kende. Derfor uddannede han sig til forstkandidat på Landbohøjskolen. Lidt forsinket pga. sit engagement i modstandsbevægelsen under tyskernes besættelse af Danmark tog han eksamen i 1946 og blev derefter ansat som forstassistent på Holsteinborg Slot og Gods på Sydsjælland. Samme år blev han gift med min mor Anne-Lise Schmehl Brændegaard (1924–2021).

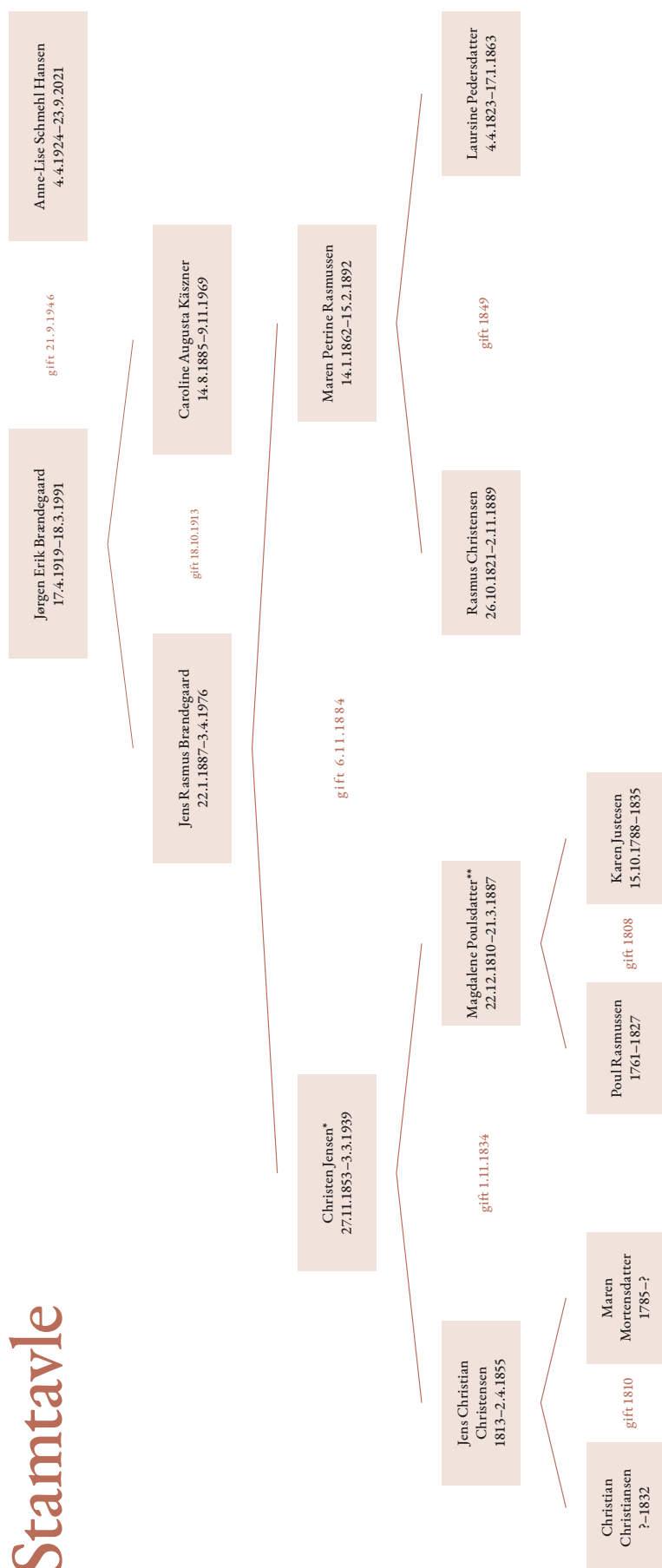
I 1951 flyttede mine forældre til Jægerspris, hvor min far havde fået stillingen som godsinspektør på Kong Frederik VII's Stiftelse på Jægerspris Slot.

Her virkede han i 40 år uden at nogen i familien var opmærksom på, at det netop var dette slots tidligere ridder og lensmand, Henrik Wardenberg på Abrahamstrup, der omkring 600 år tidligere var velgøreren der skænkede Ringsebølle Kirke gods og jord og senere blev begravet dér under gulvet i kirken. Denne lille krølle på historien ville have glædet min farfar, Jens Brændegaard, der også fandt sit sidste hvilested i Ringsebølle.

*Jægerspris Slot.
Foto: Bjarne
Sandstrøm 2016.*

Stamtavle

* Gift igen 25.2.1897 med Magdalene Lauridsen, 8.7.1869-6.10.1957. Børn: Lauritz Stampe Jensen, Aage Stampe Jensen, Harry Stampe Jensen og Sigrd Stampe Jensen (Jens Brændegaards halvsøskende).

** Gift igen 5.10.1855 med Christen Christensen, 25.4.1826-3.4.1900. De fik ingen børn. Christen Christensen var Jens Brændegaards betydningfulde bedstefar.

Kilder

- Oplysninger fra kirkebøger og folketællinger: familysearch.org og danishfamilysearch.dk.
- Familiepapirer, breve og notater.
- Jens Brændegaard: Hvad Bedstefader fortalte mig, håndskrevet notat, 1969.
- Jens Brændegaard: The Spiders (Araneina) of East Greenland, 1946.
- C. C. Haugner: Rødby Købstad og Fuglse Herred, søndre del, Nakskov 1928, Tidendes Forlag og Tryk.
- Flemming Jerk: Herregårde i Danmark, Sjælland, Gyldendal 1980.
- Torben B. Larsen, Entomologiske Meddelelser, 44: 123-127 (1976), Nekrolog over Jens Brændegaard.
- Lolland Falsters Historiske Samfund, årbøger: 1937, 1939, 1952, 1941.
- Stampe Jensen. Samtaler med efterkommere af Stampe Jensen familien i Jylland.
- Axel Steensberg: Den danske Landsby, 1940, artikel af Sigurd Jensen: De store Landboreformers Aarhundrede.
- Sydlollands Lokalhistoriske Arkiv: Besøg og rundvisning i Ringsebølle 2021.
- Sydlollands Lokalhistoriske Arkiv: - Om gården Brændegaards ejerforhold: Håndbog for dansk landbrug, Danske Gaarde af J. C. B. la Cour ca. 1910. Samt om Henrik Wardenberg, ridder og lensmand på Abrahamstrup (Jægerspris Slot).
- Arkivalier online – Ejendomme – Realregistre, skøde - og panteprotokoller – Maribo amt – Fuglse Herred - Ringsebølle sogn – Register 1850- 1956 opslag 33 og 34. Register 1906 – 956 opslag 42.
- danmarkskirker.dk
- dettabteland.dk
- Jægerspris Slot, www.kongfrederik.dk
- Det Kongelige Bibliotek, kb.dk/danmark set fra luften.
- lungholm.dk.
- Birgitte Nyborg: Jens Brændegaards dagbog fra Grønland 25.6-11.9.1932, privat udgivelse, 2005.
- Birgitte Nyborg: Foreningen Frøslevlejrens Venners nyhedsblad april 2020, nr. 103. Heri artikel om Jørgen Brændegaard i modstandsbevægelsen.
- Birgitte Nyborg, født Brændegaard, birgittenyborg.dk

Tak til Sydlollands Lokalhistoriske Arkiv for interesse for projektet samt hjælp til søgning af kilder og guidning rundt i lokalområdet. Og tak til Brændegaards nuværende ejere, Lene Møllerup og Tom Tveen Poulsen, for at invitere mig og min datter Line ind i deres hjem og vise vores forfædres gård frem i sommeren 2021.

Copyright Birgitte Nyborg, 2022.

Design: Mikkel Lumme Due.

Alle fotos gengives efter aftale.